

ДВИЈЕ КЊИГЕ О СПОЉНОЈ ПОЛИТИЦИ СРБИЈЕ ОД 1860. ДО 1878. ГОДИНЕ

Данко Леовац, *Србија и Русија за време друге владавине кнеза Михаила (1860–1868)*, Службени гласник, Београд 2015, стр. 338.

Сузана Рајић, *Спољна политика Србије. Између очекивања и реалности 1868–1878*, Српска књижевна задруга, Београд 2015, стр. 583.

Данко Леовац је доцент на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду. На истом факултету је 2014. докторирао тезом *Србија и Русија за време друге владавине кнеза Михаила (1860–1868)*. Докторску дисертацију је написао на основу грађе из српских и руских архива (између осталих, Архива Србије, Архива Српске академије наука и уметности, Архива спољних послова руске империје) и великом броју објављених извора. Монографију под истим називом објавио је годину дана касније. Она, поред *Предговора, Извора и литературе* и *Регистра имена*, садржи следећа поглавља: *Доба значајних преокрета (Обреновићи – од престола до емиграције, Руске позиције на Балкану након Кримског рата, Отац и син)*, *Државни интереси између истока и запада (Кнежев програм и избор ослонца, Гарашанин у Цариграду – муслимани у Србији, Преображенска скупштина)*, *Доба напетости (Чукурчесма и Канлица, Афера "Оружје", Српски зајам у Русији)*, *Нови изазови (Пољска емиграција у Европи и на Балкану, Кнез Михаило – узданица руске политике, Рат на помолу?)*, *Балкански савез – Од идеје до реализације (Петогодишњи преговори, Окосница савеза: Србија, Црна Гора и Грчка, Улога Румуније, Бугари, Арнаути и Хрвати)*, *Планирање рата и руска војна мисија (Коначни изглед и војна снага Балканског савеза, Долазак руских официра и први утисци, Ратни планови и несугласице)*, *Кнежев "преокрет" – русофил или прагматичар? (Предаја градова, (Не)промењена политика, Топчидерска катастрофа)*, *Закључак (Руски конзули у Србији за време друге владавине кнеза Михаила, Руски представници и амбасадори у најзначајнијим европским престоницама шездесетих година XIX века)*. Кнез Михаило је од другог сту-

пања на престо радио на плановима за ослободилачки рат са Османским царством, након којег је требало доћи до уједињења српског народа. Интереси руске спољне политике су се поклапали с овим настојањима кнеза Михаила, пошто би нестанком османске државе Русија била ослобођена одредби Париског конгреса. Стога су односи Србије и Русије за вријеме његове друге владавине били изразито пријатељски. Отежавајућа околност била је чињеница да Србија није имала савезника ни у једној другој великој сили, а руска подршка није била довољна да се парола "Балкан – балканским народима" претвори у стварност. Када је након добијања градова кнез Михаило схватио да ниједна велика сила неће признати "право на наслеђе у европском дијелу Турске", није више био спреман да ризикује дотад добијено у неизвјесном рату. Свјестан да га у западним престоницама доживљавају као "руског човјека", кнез је већ у другој половини 1867. покушао да се сарадња с Русијом пребаци на скривено поље. То је српску историографију навело на закључак да су српско-руски односи захладњели крајем 1867. Грађа канцеларије руског министарства спољних послова и извјештаји руских представника у Бечу, Лондону и Паризу оспорили су такве закључке. Кнез Михаило и званични Петроград, и поред мањих несугласица, налазили су се на истом политичком колосијеку. Кнежевим убиством уништен је десетогодишњи рад Русије међу балканским народима.

Досадашње интерпретације српских историчара нарушене су и дјелом *Спољна политика Србије. Између очекивања и реалности 1868–1878*. Сузана Рајић је професор на Катедри за историју Филозофског факултета у Београду. Објавила је више самосталних и коауторских издања. У њеној библиографији посебно мјесто заузимају монографије *Владан Ђорђевић – биографија поузданог обреновићевца*, Београд 2007, и *Александар Обреновић. Владар на прелазу векова – сукобљени светови*, која је објављена 2011. и 2014. Дјело је већим својим дијелом засновано на архивској грађи из архива Руске Федерације, Велике Британије и Србије. Од објављених извора посебно је значајна збирка из турских архива на француском језику. Монографија има пет основних поглавља: *Наслеђе (Огањ испод пепела, Јесмо ли сувише Руси?)*, *Борба за стара и нова права (Између два колоса, Недозрело доба, Тешка поравнања, На својим ногама, Кнез да проси љубав цареви)*, *Под теретом одговорности (Има ли Србије на мапи Турске?, Дављење хидре, Недостижна независност, "Наша Турска")*, *Рат на видуку (Пуноправни владар, Србија – тамна тачка на ведром хоризонту, Уз Тројецарски савез, Притисци и претње, Чуvari европског мира)*, *Бајонет, јатаган и Русија (Скромни савез, Рат и мир, Србија као "тампон зона", Прекрајање ратних тековина, Епилог)*.

Након избора кнеза Милана политику Србије, све до августа 1872, водило је трочлано Намесништво. Намјесници су, од гарантних сила, једино могли рачунати на подршку Русије, која је морала да се суочи са нарастајућом снагом Аустроугарске. Потоња је настојала да своје позиције у Србији ојача,

истовремено потискујући руски утицај. Отежавајућа околност у тумачењу српско-руских односа тих година произлази из чињенице да су главни извори већини руских историчара били извјештаји руског конзула у Београду, који су обиловали оптужбама на рачун намјесника. Ослањајући се на сличне или сродне изворне основе, српска историографија формирала је истовјетан став, који по ауторкином мишљењу треба критички преиспитати. Руска подршка Црној Гори науштрб Србије само је додатно закомпликовала односе у годинама које су претходиле избијању Херцеговачког устанка. Политичке околности у Европи настале формирањем Тројецарског савеза ставиле су Србију пред нова искушења. Покушај да Петроград подржи јачање српске аутономије окончан је неуспјехом. У вријеме Велике источне кризе Русија није обавјештавала Србију о својим преговорима с Портом, а Санстефански мир искључио је Србију, којој је пријетила опасност да остане без ратних тековина. Србија се на Берлинском конгресу нашла у незавидној позицији. Пошто усамљена Русија није могла да јој помогне, морала је да се одлучи: или да се супротстави Аустроугарској, или да се покуша с њом нагодити.

Политика кнеза Михаила, као и политика његовог наслједника, превасходно је била заснована на расположивим снагама а не на нереалним циљевима, ма колико они пожељено изгледали. То је историјска наука знала да изгуби из вида, дајући помало искривљену слику једног доба. Након проучавања ова два дјела читаоцу је та слика много бистрија.